

Ierobežojumi imigrantu bērnu tiesībām Latvijā

Iveta Kešāne, Dace Akule¹, 2011.gada februāris

1.Problēma

Šobrīd Latvijas tiesiskajā regulējumā ir noteikts, ka bērni no trešajām valstīm², kas Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju (turpmāk tekstā - imigrantu bērni) nav tiesīgi saņemt valsts garantētu veselības aprūpi un sociālo palīdzību.³ Līdz 2010.gada pavasarim šie bērni arī nevarēja saņemt bezmaksas izglītību, jo Izglītības likums noteica, ka tā pieejama tikai bērniem, kuriem ir pastāvīgā uzturēšanās atļauja.⁴ Šī situācija bija pretrunā gan ar Latvijas, gan starptautiskajām tiesībām – Latvijas likumdošana visiem bērniem nodrošina bērna tiesības un brīvības bez jebkādas diskriminācijas⁵, kamēr starptautiskās tiesības paredz, ka visiem bērniem ir jābūt iespējām obligāti un bez maksas saņemt vismaz pamatskolas izglītību, kā arī visiem bērniem ir jānodrošina iespēja saņemt pilnvērtīgu veselības aprūpi.⁶

Ierobežota pieeja valsts garantētai veselības aprūpei, izglītībai un sociālajai palīdzībai negatīvi ietekmē šo bērnu labklājību un tālāko attīstību, kā arī nostāda imigrantu bērnus nevienlīdzīgā situācijā gan ar vietējiem bērniem, gan citu imigrantu grupu bērniem, tādējādi kavējot arī viņu sekmīgu integrāciju Latvijas sabiedrībā.

Šī politikas apskata mērķis ir pievērst uzmanību imigrantu bērnu iespējām saņemt bezmaksas obligāto izglītību Latvijā.

2.Problēmas konteksts

Ieceļotāju skaitam no trešajām valstīm pēdējos gados Latvijā ir bijusi tendence pieaugt. 2004.gadā Latvijā ar termiņuzturēšanās atļauju uzturējās 5402 personas no trešajām valstīm, savukārt 2010.gadā šis

¹ Iveta Kešāne ir pētniece Baltijas Sociālo Zinātņu institūtā, Dace Akule – PROVIDUS Eiropas politikas pētniece.

² Valsts, kas nav Eiropas Savienības (ES) dalībvalsts, Eiropas Ekonomiskās Zonas valsts un Šveice.

³ Personām, kas Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, un viņu bērniem, netiek nodrošināta valsts garantēta medicīniskā aprūpe, izglītība, sociālie pakalpojumi un sociālā palīdzība. To paredz "Ārstniecības likuma" 17. pants, "Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma" 3. panta 1. Daļa, "Valsts sociālo pabalstu likuma" 4. panta 2. daļa.

⁴ "Izglītības likuma" 3. pants pirms 2010.gada 26.marta grozījumiem.

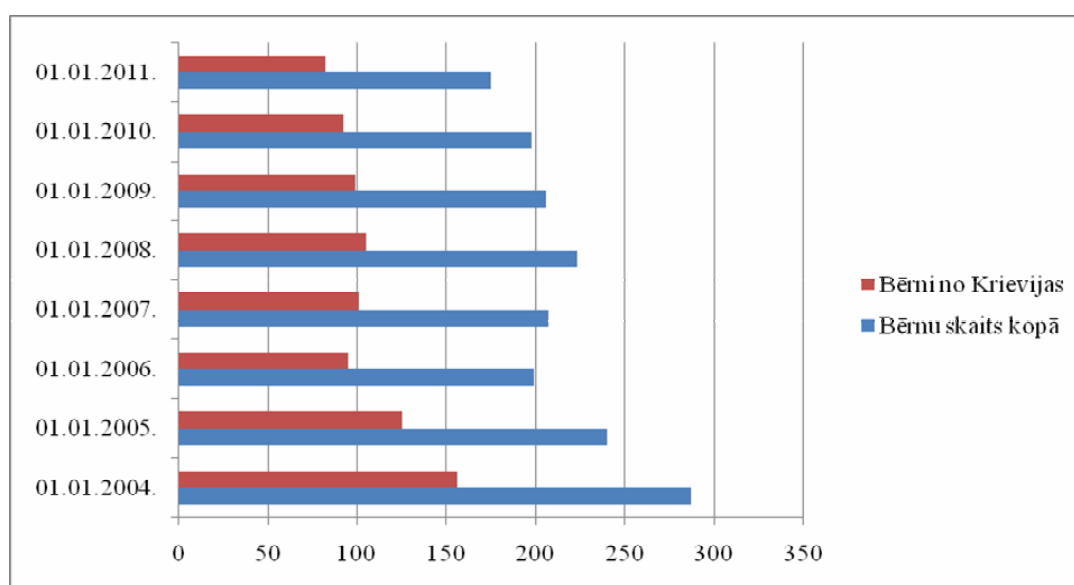
⁵ "Bērnu tiesību aizsardzības likuma" 3.pants nosaka, ka "bērna tiesības un brīvības valsts nodrošina visiem bērniem bez jebkādas diskriminācijas — neatkarīgi no bērna, viņa vecāku, aizbildņu, ģimenes locekļu rases, tautības, dzimuma, valodas, partijas piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, dzīvesvietas valstī, mantiskā un veselības stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem".

⁶ ANO Bērnu tiesību deklarācija (1959). 7. un 4. princips. Avots skatīts 10.11.2010.

http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibu_akti/ano_dokumenti/?doc=96

skaitlis bija 7538.⁷ Neskatoties uz to, ka kopējais iedzīvotāju skaits no trešajām valstīm Latvijā ir pieaudzis, bērnu no trešajām valstīm, kas Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, skaits pēdējos gados ir nedaudz samazinājies. To varētu skaidrot ar faktu, ka pēdējos gados līdzās ģimenes apvienošanai Latvijā bija raksturīga tieši darba migrācija, bet darba migranti sākotnēji mītnes zemē ierodas bez ģimenēm un tikai tad - ja dzīves apstākļi ir sociāli un ekonomiski droši - migrants aicina pie sevis ģimenes locekļus. Tomēr katrs piektais ārvalstnieks ar termiņuzturēšanās atļauju dzīvo Latvijā ar vismaz vienu nepilngadīgo bērnu.⁸

Avots: PMLP nepublicētie statistikas dati par ārzemniekiem, kas Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju

Lai gan kopumā bērnu no trešajām valstīm skaits Latvijā ir neliels, ir nepamatoti atstāt šīs iedzīvotāju grupas dzīvi un problēmas bez ievērības. Tomēr šobrīd ir grūti novērtēt imigrantu bērnu situāciju izglītības jomā, jo Izglītības ministrija (IZM) līdz šim neapkopoja datus par bērniem ar termiņuzturēšanās atļauju, kas apmeklē skolu. Vienīgā IZM piedāvātā informācija par iekļaušanās praksi ir par 3 patvēruma meklētājiem no Somālijas, kas mācās Cēsu rajona Rāmuļu pamatskolā.⁹ Tajā pat

⁷ Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes nepublicētie statistikas dati par ārzemniekiem, kas Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, uz 01.01.2004. un publicētie dati par 01.01.2010. <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/uzturesanas.html> Avots skatīts 10.11.2010

⁸ Zepa, B., Šūpule, I. (ed.) (2009) Imigranti Latvijā: iekļaušanās iespējas un nosacījumi. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences. 135.lpp

⁹ Šajā gadījumā Cēsu rajona izglītības pārvalde nodrošina šiem skolēniem papildus mācību stundas latviešu valodas apguvei un IZM finansē mācību līdzekļu iegādi patvēruma meklētājiem, atbilstoši Rāmuļu pamatskolas pieprasījumam. Avots: intervijas ar IZM Vispārējās

laikā informācija, kas saņemta no mazākumtautību skolām un dažiem trešo valstu valstspiederīgajiem, liecina, ka šādi bērni jau šobrīd mācās vairākās Latvijas skolās, piemēram, Rīgas Ukrainu vidusskolā, Rīgas 40. vidusskolā, Rīgas Purvciema vidusskolā.¹⁰

Saskaņā ar demogrāfiskajām prognozēm¹¹ Latvijas pamatiedzīvotāju skaits tuvākajās desmitgadēs samazināsies līdz 1,9 miljoniem, bet darbspējīgo iedzīvotāju skaits saruks vēl ievērojamāk – līdz pat 1,1 miljoniem, ko ietekmē gan sabiedrības novecošanās, gan arvien pieaugošā emigrācija. Tāpēc ir svarīgi apzināties imigrantu potenciālu Latvijas izaugsmē, radot jaunas vērtības ekonomikā un kultūrā, kam, savukārt, svarīgs priekšnosacījums ir iekļaujoša ekonomiskā, sociālā, politiskā un kultūras vide. Imigrantu bērnu tiesības ir tikai viens, bet būtisks šīs vides elements.

3. Imigrantu bērnu iekļaušanās Latvijas vispārējā izglītības sistēmā

Nesenie likumdošanas grozījumi, kuros ņemti vērā PROVIDUS pētījuma ieteikumi¹², būtiski uzlabo imigrantu bērnu pieeju izglītībai, piešķirot tiesības uz izglītību visiem trešo valstu valstspiederīgajiem vai bezvalstniekiem ar derīgu uzturēšanās atļauju, turklāt aizliedzot diskrimināciju.¹³ Pirms 2010. gada 26. marta, kad stājās spēkā minētie grozījumi Izglītības likumā, valsts nenodrošināja izglītības pieejamību visiem imigrantu bērniem Latvijā vienlīdzīgā apmērā, lai gan Latvijā ir obligāta pirmsskolas (5-6 gadus veciem bērniem) un pamatskolas izglītība (to var turpināt iegūt līdz 18 gadu vecumam).¹⁴ Šīs tiesības agrāk bija pieejamas tikai tām personām un viņu bērniem, kam ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja vai arī viņi ir ES pilsoņi ar termiņuzturēšanās atļauju Latvijā. Praksē tas nozīmēja, ka imigrantu bērnu vecākiem vajadzēja noslēgt līgumu ar valsts vai pašvaldības skolu, kas paredzēja arī mācības maksu.¹⁵ Šī maksa katrā pašvaldībā varēja būt cita, un, iespējams, ka atsevišķos gadījumos tā varēja būt tik augsta, ka imigranta bērna vecāki nevarēja atļauties to samaksāt, tādējādi liedzot bērnam saņemt izglītību. Tajā pašā laikā, piemēram, pēc Rīgas Ukrainu vidusskolas direktores stāstītā, viņas

izglītības departamenta Izglītības attīstības nodaļas direktora vietnieku Valdi Bogdanovu un Cilvēktiesību un etnisko pētījumu centra pētnieci Sigitu Zankovsku-Odiņu, 2008. gada aprīlī un maijā.

¹⁰ Intervija ar skolu pārstāvjiem un ārvalstniekiem 2009. gada aprīlī un oktobrī.

¹¹ Scherbov S., Mamolo M., Lutz W. (2007) Probabilistic Population Projections for the 27 EU Member States Based on Eurostat Assumptions. Austrian Academy of Science.

¹² Kešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmos uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmos uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā. Akule, D. (red.) Rīga: Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS.

¹³ „Izglītības likuma” 3. pants 3. ¹ pants, spēkā no 2010. gada 26. marta.

¹⁴ “Izglītības likums,” ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 19.12.2006.

¹⁵ Intervijas ar IZM Vispārējās izglītības departamenta Izglītības attīstības nodaļas direktora vietnieku Valdi Bogdanovu, 2008. gada aprīlī un maijā.

skolās šie bērni mācījās bez maksas. Tas liecina, ka praksē līguma nosacījumi par bērnu bezmaksas obligāto izglītību valsts un pašvaldību skolās tika īstenoti ļoti dažādi.¹⁶

Lai arī nesenie likuma grozījumi šo situāciju atrisina, valstī joprojām nav sistēmas, kā imigrantu bērniem, nākot no citas valodas, kultūras un izglītības vides, iekļauties Latvijas izglītības sistēmā.¹⁷ Tikai 2010.gadā valsts institūcijas un nevalstiskās organizācijas sāka izstrādāt pirmās speciālas programmas, kas palīdzēs bērniem no citas kultūrvides iekļauties Latvijas skolās.¹⁸ Kamēr var pieņemt, ka bērniem no Baltkrievijas, Ukrainas un Krievijas integrēties Latvijas skolu sistēmā varētu būt vieglāk, jo Latvijā ir atbilstošas mazākumtautību skolas un mazākumtautību izglītības programmas, nav zināms, kas notiek ar bērniem, kuri ierodoties nerunā kādā no Latvijas mazākumtautību izglītības valodām. Pamatu bažām dod arī pētījuma dati, ka trešdaļai ārvalstnieku bērnu ir bijušas grūtības saņemt atbilstošu izglītību Latvijā.¹⁹

4. Citu valstu pieredze

Pieņemot nesenos grozījumus Izglītības likumā, Latvija pievienojas tām ES dalībvalstīm, kas nodrošina obligātu izglītību ne tikai trešo valstu pilsoņu bērniem ar ilgtermiņa uzturēšanās atļauju, bet arī termiņuzturēšanās atļauju.²⁰ Bet vairums ES valstu ir arī izstrādājušas integrācijas sistēmu, kā bērniem no citas valodas un kultūras vides iekļauties mītnes zemes izglītības sistēmā. Piemēram, Īrijā imigrantu bērni apgūst to pašu skolas programmu kā vietējie bērni, tikai atšķirībā no vietējiem bērniem viņiem ir pieejams papildus atbalsts mācībās un īpaši valodas apguvē. Katras skolas vadība izlemj, kāda ir atbalsta struktūra, bet galvenais šādas palīdzības nosacījums ir, lai bērni pēc iespējas ātrāk iekļautos skolas

¹⁶ Telefonintervija ar Rīgas Ukrainu vidusskolas direktori 2009. gada aprīlī

¹⁷ Intervijas ar IZM Vispārējās izglītības departamenta Izglītības attīstības nodaļas direktora vietnieku Valdi Bogdanovu un Cilvēktiesību un etnisko pētījumu centra pētnieci Sigitu Zankovsku-Odiņu, 2008. gada aprīlī un maijā.

¹⁸ No Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda 2007.gada programmas, 2010.gadā trīs projektu ietvaros tika īstenotas aktivitātes skolotāju profesionālās kompetences pilnveidei starpkultūru izglītībā. Tāpat Izglītības ministrija sāka izstrādāt mācību programmas 6-9 gadu veciem bērniem, un 10-12 gadu veciem bērniem, lai uzlabotu latviešu valodas prasmes, kā arī zināšanas par Latvijas vēsturi, ģeogrāfiju un kultūru. Avots:

http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/arv_fin_pal/Integrācijas_fonds/info_par_projektiem_2007_lbablalba.pdf Avots skatīts 10.11.2010

¹⁹ Aptaujājot trešo valstu valstspiederīgos, kas Latvijā ar termiņuzturēšanās atļauju uzturas ilgāk par 6 mēnešiem un mazāk par 5 gadiem, 28% aptaujāto atzīst, ka viņu bērniem ir bijušas grūtības saņemt atbilstošu izglītību Latvijā. Avots: Zepa, B., Šūpule, I. (ed.) (2009) Imigranti Latvijā: iekļaušanās iespējas un nosacījumi. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences. 24.grafiks 127.lpp

²⁰ Piemēram, Īrijā jebkuram imigrantu bērnam neatkarīgi no viņa juridiskā statusa, nacionalitātes un dzimšanas vietas ir tiesības saņemt valsts apmaksātu sākumskolas, pamatskolas un vidusskolas izglītību. Līdzīgi arī Spānijā Imigrācijas likums nosaka, ka visi ārzemnieki ar uzturēšanās atļauju, kuri ir jaunāki par 18 gadiem ir tiesīgi saņemt valsts apmaksātu obligāto izglītību (tajā skaitā pirmsskolas izglītību) tādā pašā apmērā kā Spānijas pilsoņi. Vēl jo vairāk - šiem jauniešiem ir pienākums izmantot šīs izglītošanās iespējas, kas veicina viņu sociālo integrāciju Spānijas sabiedrībā. Tāpat Polijas tiesiskais regulējums izglītības jomā paredz, ka visiem bērniem, kuri nav Polijas pilsoņi, ir tiesības saņemt obligāto izglītību vienādā apmērā ar bērniem, kas ir Polijas pilsoņi, ja viņi ir reģistrējušies kādā no pašvaldībām kā tās iedzīvotāji. Avots: Eurydice. (2004) Integrating Immigrant Children into Schools in Europe.

mācību programmā. Lielākā daļa skolu strādā, izmantojot individuālu pieeju bērniem, kuri nerunā angliiski. Tas nozīmē, ka paralēli skolas vispārējai mācību programmai vairākas reizes nedēļā tiek organizētas mācības, kurās speciāli sagatavots skolotājs ar bērniem, kuriem angļu valoda nav dzimtā, strādā fakultatīvi. Arī attiecībā uz integrējošu skolas vidi Īrijā, katra skola pati var izlemt, kā to labāk nodrošināt. Nereti skolās tiek izstādīti mākslas darbi un plakāti, kuri atspoguļo skolā pārstāvēto kultūru tradīcijas un valodas. Tāpat tiek veidoti starpkultūru pasākumi, kuru laikā skolēni dažādās aktivitātēs iepazīstina ar savu valodu, ēdienu, apģērbu, mūziku, dejas u.t.t.²¹ Līdzīga sistēma pastāv arī Spānijā. Atšķirīgais ir tas, ka Spānijā dažas izglītības iestādes imigrantu bērnus reģistrē vienu klasi zemāk, nekā bērns būtu mācījies savā izcelsmes valstī. Īpaši šāda prakse ir raksturīga gadījumos, kad bērniem nav pietiekoši labas spāņu valodas zināšanas. Bet skolēniem pirms iekļaušanās skolas pamatprogrammā ir iespējams mācīties klasē, kurā tiek piedāvāta intensīva spāņu valodas apmācība.²²

To, cik svarīga loma imigrantu bērnu izglītībai ir viņu integrācijai sabiedrībā, nesēn uzsvēra arī Eiropas Parlaments, pieņemot rezolūciju par imigrantu bērnu izglītošanās iespējām ES. Rezolūcija atzīst, ka dalībvalstīm ir jāgatavojas imigrācijas rezultātā arvien pieaugošajai skolēnu daudzveidībai, lai izvairītos no tā, ka imigrantu bērnu izglītības līmenis ir ievērojami zemāks nekā vietējiem bērniem un bieži vien imigrantu bērnu „talanti paliek neatklāti un neizmantoti, tādējādi radot sabiedrībai sociāla, kultūras un ekonomiska rakstura zaudējumus”. Tāpēc EP aicina dalībvalstis nodrošināt legālajiem imigrantiem un viņu bērniem vienlīdzīgas iespējas ar ES iedzīvotājiem saņemt kvalitatīvu izglītību, mācīties mītnes valsts valodu, kā arī imigrantu dzimto valodu un kultūru, veicinot daudzvalodību skolu izglītības programmās. Tāpat EP aicina dalībvalstis izskaust visa veida diskrimināciju izglītības sistēmā, kā arī apmācīt skolotājus, lai strādātu ar bērniem no dažādām kultūrām un veicināt iekļaujošu izglītību, neveidojot īpašas imigrantu bērnu klases vai skolas.²³

5. Ieteikumi politikas izmaiņām

Nesenie grozījumi Izglītības likumā ir apsveicami, tāpat kā iesāktā skolotāju sagatavošana strādāt ar daudzveidīgu skolēnu grupām. Tomēr Latvijā pagaidām nav izstrādāta sistēma, kā sekmēt ieceļotāju bērnu, kas nāk no dažādām kultūras un lingvistiskajām vidēm, iekļaušanos Latvijas izglītības sistēmā, kur lielākā daļa mācību notiek latviešu valodā. Nesistemātiska pedagogu tālākizglītošanās ar mērķi strādāt starpkultūru vidē, kā arī sistēmas trūkums imigrantu bērnu iekļaušanai latviešu valodas izglītības

²¹ Eurydice. (2004) Integrating Immigrant Children into Schools in Europe. Ireland. <http://www.mszs.si/eurydice/pub/eurydice/migranti/Ireland.pdf>

²² Eurydice.(2004) Integrating Immigrant Children into Schools in Europe. Spain. <http://www.mszs.si/eurydice/pub/eurydice/migranti/Spain.pdf>

²³ Eiropas Parlamenta 2009.gada 2.aprīļa rezolūcija par migrantu bērnu izglītību pieņemta saskaņā ar Eiropas Komisijas Zaļo grāmatu „Migrācija un mobilitāte: izaicinājums un iespēja Eiropas izglītības sistēmai.” <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0202+0+DOC+XML+V0//LV> Avots skatīts 10.11.2010

vidē pasliktina šo bērnu iespējas izprast mācību materiālu tādā apmērā, lai gūtu labas sekmes. Tas savukārt var negatīvi ietekmēt ne tikai viņu tālāko izglītību, bet arī integrāciju darba tirgū un sabiedrībā. Sistemātiska pieeja nozīmē arī nepieciešamību ievākt datus par imigrantu bērniem, lai varētu spriest, kā šie bērni iekļaujas izglītības sistēmā un cik vienlīdzīgās pozīcijās ar vietējo iedzīvotāju bērniem atrodas jaunie sabiedrības locekļi.²⁴

²⁴ Intervija ar Cilvēktiesību un etnisko studiju centra pētnieci Sigitu Zankovsku-Odiņu, 2008. gada aprīlī.